

ויאמר אדום: לא תעבר בי

"שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֶךָ וְשְׁנֵי לְאָמִים מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדּוּ": לפנינו פרק ראשון בתולדות היחסים בין שני האחים, יעקב-ישראל ועשו-אדום. אחוותם הייתה רוויה בקונפליקטים. למפגש הבא בין שני האחים נהיה עדים לפני כניסת ישראל לארצו (במדבר כ): "וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים... אֶל מֶלֶךְ אֲדוֹם: כֹּה אָמַר אַחִידִי יִשְׂרָאֵל... נַעֲבְרָה נָא בְּאַרְצְךָ... וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדוֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי... וַיֵּצֵא אֲדוֹם לִקְרָאתוֹ בָּעֵם כָּבֵד וּבְיָד חֲזָקָה". על מה שהתרחש לאחר מכן, ימי ברית וימי מלחמה, יכולים אנו ללמוד מדברי עמוס על פשעי אדום (א, יא-יב): "עַל רָדְפוֹ בְּחָרֵב אַחִיו וְשַׁחַת רֶחֱמָיו, וַיִּטְרֹף לָעֵד אָפוֹ וַעֲבָרְתוֹ שְׁמֶרְהָ נֶחֱסָה" (תהילים קלו): "זֵכֶר ה' לְבָנֵי אֲדוֹם אֶת יוֹם יְרוּשָׁלַיִם, הָאֲמָרִים [לבבלים] עָרוֹ עָרוֹ עַד הַיָּסוֹד בָּהּ". אדום קיבל את שכרו מבבל בכך שהשתלט על שטחים נרחבים ביהודה, סיבה למלחמות רבות בימי הבית השני. על בגידתו באחיו נשמעה נבואת הזעם של עובדיה: "זֶדּוֹן לְבָדָהּ הִשְׁיֵאָהּ, שְׂכָנִי בְּחִגְיִי סָלַע", כלומר הבטוח במבצרו הגבוהים. "מִי יוֹרֵדֵנִי אֶרֶץ", מאמין אדום. והנביא עונה: "אִם תִּגְבֶּינָה כְּנֶשֶׁר וְאִם בֵּין כּוֹכְבִים שָׁמַיִם קִנְיָה מִשָּׁם אוֹרִידֶךָ - נָאִם ה'... מִחֲמַס אַחִידֶךָ יַעֲקֹב תִּכְסָּף בַּיּוֹשָׁה - וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם".

ויאמר... אדום לא תעבר בי! הרשו לי איטרמצו קליל: פעמים רבות נצחוני אנשים "פשוטים". לפני שנים רבות חיכיתי שהרמזור יתחלף ברחוב כלשהו, אף מכונית לא נראתה באופק. התחלתי להתקדם כדי לעבור למרות האור האדום, אך הנה יהודי זקן, תימני שורשי, שעמד על ידי פנה אלי ואמר לי: ויאמר אדום: לא תעבר בי. מאז אני שומע בקולו.

אך נחזור לאדום. בישעיהו פרק כא (יא-יב) קוראים אנו נבואה קצרה וסתומה: "מִשָּׂא דוֹמָה". דומה הוא שמו של אחד מבני ישמעאל (בראשית כה, יד), אך בצורה כלשהי הוא קשור לאדום. ישעיהו מדבר כאן על אנשים - אולי דמויות "ספרותיות" - הפונים אליו משעיר, ארץ אדום: "אֵלֵי קָרָא מִשְׁעִיר". הם רואים בנביא צופה למרחקי העתיד, ושואלים אותו על גורלם. הנביא נתפס כשומר המסוגל להתריע מהסכנות המאיימות על דומה-שעיר בלילה: "שֹׁמֵר מָה מְלִילָה, שֹׁמֵר מָה מְלִיל". והנה, התלמוד הירושלמי (תענית ה, ה"ג, סד ע"א) מוסר לנו ש"בספרו של רבי מאיר מצאו כתוב [במקום] מִשָּׂא דוֹמָה - משא רומי". דומה הקשורה בשעיר, הפכה רומה או רומי תוך החלפת אות - כאן דל"ת ברי"ש. אדום הפך סמל של רומא. אין ספק שדמותו של הורדוס האדומי, ששלט בחסות רומא, תרם לכך.

ועתה לפרק השלישי בגלגולו של סמל. רומא הופכת נוצרית, ואדום הופך לסמל של הנצרות. סמל זה מקבל את מלוא משמעותו מאות שנים מאוחר יותר כאשר בני ישמעאל

יקבלו עליהם את האסלאם. משפחת האבות והיחסים בין הדמויות המרכזיות בה, מקבלים ממדים אוניברסליים. אדום – הנצרות, וישמעאל – האסלאם, ינהלו ביניהם במשך דורות רבים מלחמת ציביליזציות, מלחמה שקמה לתחייה בעצם ימים אלו. שתי הדתות הללו חשבו שהניצחון במלחמה היא ההוכחה שאלוהים הוא לצדם. חז"ל ניסחו את דעתם על השאלה הזאת במקומות שונים ובייחוד בשיחות שבין כובש העולם אלכסנדר מוקדון לבין החכמים (תמיד לב ע"א). קטע משיחה זאת חשובה לנו כאן, אביא אותה במילותיו של רש"י.

"מה זה שאתם עומדים נגדי ואינכם מחזיקים יראתנו [אמונתנו הדתית] – שואל אלכסנדר – הלוא אתם יודעים כי אנחנו הרבים ואתם תחתינו [בשליטתנו]". האמת נמצאת בצידו של המנצח. האלים מבטיחים ניצחון ושליטה. "שטנא נצח" – ענו החכמים בארמית: "השטן מנצח". ורש"י מסביר: "זו [השליטה] אינה ראייה [לאמת אמונתכם], שהרי אתם רואים בכל יום שהשטן הוא נוצח [מנצח] ומטעה בני האדם". ביאת המשיח משמעותה אובדן שלטון השטן.

אדום במהדורה חדשה, שולח היום מיסיונרים אלינו, שרידי השואה, אוד מִצֵּל מֵאֵשׁ השרפה שפרצה בארצות אדום. אנא אדום, עזוב לנפשה את אמך הזקנה, שהייתה לה עדנה. יהודים למען ישו? מבקש אני מיהודים אלה שיקשיבו למילים האחרונות של ישו כשנצלב על ידי הרומאים (מתיאוס 27, 46; מרקוס 15, 34) "ויזעק בקול גדול: אלי אלי למה שבקתני?". על פי תיאורם, אלו שהיו על ידו חשבו שהוא מבקש את עזרת אליהו, והתלוצצו על כך. הם לא ידעו שדבריו הם תרגום ארמי של תהילים כב, ב: "אֵל-אֵלֵי לָמָּה עָזַבְתָּנִי?". באבנגליון שלו, מתעלם לוקאס מזעקה זו, ושם בפיו מלים אחרות. יוהנס, באבנגליון הרביעי, השמיט את הכל. לוקאס ויוהנס היו נבוכים מזעקת ייאוש שאינה מתאימה כלל למשיח העומד לקום לתחייה. הנוסח הראשון מהימן! הזעקה אותנטית. ישו ציפה לנס, שלא הגיע. גדולתו נעוצה בכך, שברגע האחרון הוא הבין שהוא הישלה את עצמו, דבר ששבתי צבי, לא היה מסוגל לעשות, ובמקום זה בגד בעמו ובאמונתו. יהודים למען ישו? למה לא תקשיבו להודאתו? "המשיח בא", ובינתיים "שטנא נצח", עדיין השטן מנצח ומטעה את האנושות. אך למה להמשיך. למה להעלות באוב פולמוסים ישנים? אָדוּם! לֹא תַעֲבֹר בִּי!